

DISSERTATIO

INAUGURALIS POLITICO - MEDICA

DE

LACTATIONE INFANTUM

QUAM

AUCTORITATE, ET CONSENSU MAGNIFICI DOMINI PRAESIDIS, AC DIRECTORIS, SPECTABILIS DOMINI DECANI, NEC NON CLARISSIMORUM D. D. PROFESSORUM, PRO DOCTORIS MEDICINAE LAUREA RITE OBTINENDA, IN ALMA, AC CELEBERRIMA UNIVERSITATE HUNGARICA PESTIENSI PUBLICAE ERUDITORUM

FRANCISCUS MÁTEFY.

Theses adnexae publice defendentur in Aedibus Facultatis Medicae. Die 29. Mensis Januarii
Anno 1831.

PESTINI,

TYPIS LANDERERIANIS DE FÚSKÚT.

2
ORVOSI ÉRTEKEZÉS

A'

C S E C S E M Ö K

SZOPTATÁSÁRÓL

MELLYRŐL

AZ ORVOS-DOKTORI RANG MEG NYERÉSE-
KOR ÉRTEKEZETT

MÁTEY FERENCZ.

PESTEN, 1831.

NYOMTATTA LANDERER.

PLUTARCHI DE LIBERIS

PLUTARCHI DE LIBERIS

PLUTARCHI DE LIBERIS

PLUTARCHI DE LIBERIS

Debent autem, meo quidem consilio, partus ipsae
nutrire genitrices, hisque praebere ubera: majori
enim studio, et cura nutriunt.

Plutarchi de instituendis liberis.

PLUTARCHI DE LIBERIS

PLUTARCHI DE LIBERIS

Tekintetes Nánásy András, Tettes.
Heves, és Borsod Vármegyék,
Tettes. Nánásy István,
Tettes. Pankotai Józsa György,
Tettes. Kúrti Kúrty Antal,
Tettes. Sárközy Mihály,
Tettes. Farkas László, Tettes. He-
ves, Vármegye Tábla Birá-
jinak,
Tettes. Bilkei Liptsey Familiának,
s' több T. Fűredi Közbirtokos
Uraknak.

...
...
...

...
...
...

Ezen munkáskat mint Orvosi Tudományak első
zsengéjét mély tisztelettel ajánlja

a) Szerző.

...
...
...

Előbeszéd.

Az Orvosi Tudományos Kar bévett szokása szerént, minelötte a' választandó Orvos szokott szertartással be' avatódna, kötelességvé tétetik: hogy az általa választott valamely orvosi Tárgyrol, jól kimivelt Értekezését előre bocsássa. Ezen rendszabásnak azomban eleget tenni, valami újat elő' adni, és ezen felvilágosodott század kívánságának, mellybe a' Tudományok leg felsőbb pótczra, a' Mesterségek tellyes virágjokban állanak elő, meg felelni anyival inkább lehetetlen egy fiatal Orvosnak, mivel ezt a' leg tapasztaltabb, és a' Tudományokban meg öszült Orvosainktól is ritkán nyerhetjük meg. Mások munkáiból pedig egy újat teremteni láttatni, 's állorczássan dicsőség nyerésért harczolni igyekezni, sem nem illó, sem a' Tudományos Kar czéljának meg nem felelő dolog. — Ezen kettős nehézségektől vétetvén tehát jelen pályafutásomban körül, 's az új teremtményre gondolattal sem terjedvén ki, elhatározám: hogy Értekezésemet a' leg közönsegebb Tárgyrol, t. i. a' Csecsemők' szópta-

tásáról, még pedig a' Nemzeti csinosodás eget derülni szemlélvén, Magyar nyelven adjam elő. — És mivel a' Munkátskamba elő fordult tárgyak Orvosaink előtt külömben is esmérletesek, úgy intézém: hogy a' czifra elő adást, és lehetőségig a' mester szavakat elkerülvén Nemzeti nyelvet kedvellő Asszonyaink könnyen meg érthessék, és cél erányossan köz haszonra fordíthassák. Nem mellöztem el gyenge tehetségem szerint azon veszedelmes következéseket is elő terjeszteni, mellyek a' szoptatás elmulasztásából az Édes Anyára; gyermekére, és Hazára háramlanak, hogy a' puhaság vétkes bécsusztával a' természet rendét Dajkákkal fel forgatni igyekező Édes Anyák, a' veszedelmes következést nyilván mutató példák által vezéreltetvén, rendeltetéseknek eleget tenni szoros kötelességeknek tartásak. — Meg emlitém azon kedvező környülállásokat, büjoló érzést, és édes gyönyörüséget is, mellyet az Édes Anya szeretett Csecsemője szoptatásából reménylhet; hozzá adván a' szoptatás alatt magok, és gyermekeik körül meg tartandó észre vételeimet azért, hogy félre téven a' puhaságal bécsúsztott hibás okoskodásokat, a' természet által eleikbe szabott rendet egész bátorsággal, és gyönyörüséggel követni, 's mind a' magok, mind a' Haza javáért ép, és egészséges gyermekeket nevelni igyekezzenek. Melly Értekezésemnek jutalmát, ha Munkátskám meg elégedésre talál, eléggé fogom érezni.

... az emberi magzat édes anyja méhében tartózkodik, az anyai nedveken kívül, semmi egyéb táplálásra nincs ugyan szüksége, de mihelyest meg születik, azonnal az ő már munkás, 's az Anyjától független életére nézve, tulajdon eledelét meg kívánja. Azon eledelre pedig valamint a' Csecsemőnek, úgy minden szopós állatoknak is a' bölcs Természet az anyai tejet rendelte, melly az életfolyamat (processus vitalis) törvénye szerént a' Csecsemők' számára bő forrással az anyai emlőkből ered, és ekképen az Anyát, és Gyermekeit a' szeretetnek mint egy új lánczával öszve kapcsolja. Az Asszonyoknak már külső formája is, melly a' Ferjfiétől kidomborodó emlője által is, különbözik, arra mutat: hogy az Asszony a' szoptatásra rendeltetett. És kétség kívül a' gondos Természet nem azért ékesítette fel kellemeit nevelő szép emlőkkel, hogy azok egyedül az állati érzések', 's a' szemek' gyönyörködtetésére szolgáljanak: hanem azon felséges czélből, hogy az Édes Anya azon véle leg szorosabb egybeköttetésbe álló Teremtményt, a' kit méhében több ideig hordozott, 's táplált, ezután is éltesse, 's táplálja. Azon tápláló forrás pedig, melly a' Kisded' javára a' bölcs Természettől az anya kebelében formáltatott, nem csak a' leg édesebb gyönyörúséget szerzi a' valóságos Anyának: hanem azoktól a' nyavalyáktól is, a' mellyekkel a' nem szoptató Anyák terheltetnek, megmenti, és virító egészségben őket meg tartja. Hogy az Anyának a'

Mig az emberi magzat édes anyja méhében tartózkodik, az anyai nedveken kívül, semmi egyéb táplálásra nincs ugyan szüksége, de mihelyest meg születik, azonnal az ő már munkás, 's az Anyjától független életére nézve, tulajdon eledelét meg kívánja. Azon eledelre pedig valamint a' Csecsemőnek, úgy minden szopós állatoknak is a' bölcs Természet az anyai tejet rendelte, melly az életfolyamat (processus vitalis) törvénye szerént a' Csecsemők' számára bő forrással az anyai emlőkből ered, és ekképen az Anyát, és Gyermekeit a' szeretetnek mint egy új lánczával öszve kapcsolja. Az Asszonyoknak már külső formája is, melly a' Ferjfiétől kidomborodó emlője által is, különbözik, arra mutat: hogy az Asszony a' szoptatásra rendeltetett. És kétség kívül a' gondos Természet nem azért ékesítette fel kellemeit nevelő szép emlőkkel, hogy azok egyedül az állati érzések', 's a' szemek' gyönyörködtetésére szolgáljanak: hanem azon felséges czélből, hogy az Édes Anya azon véle leg szorosabb egybeköttetésbe álló Teremtményt, a' kit méhében több ideig hordozott, 's táplált, ezután is éltesse, 's táplálja. Azon tápláló forrás pedig, melly a' Kisded' javára a' bölcs Természettől az anya kebelében formáltatott, nem csak a' leg édesebb gyönyörúséget szerzi a' valóságos Anyának: hanem azoktól a' nyavalyáktól is, a' mellyekkel a' nem szoptató Anyák terheltetnek, megmenti, és virító egészségben őket meg tartja. Hogy az Anyának a'

szoptatás különös gyönyörűséget szerez: tanúk erre nézve lehetnek azok az Anyák, a' kiknek édesen szeretett magzatjoknak csak látására is a' tej ki ömlik emlőjökéből. Nem fog-e tehát sokkal nagyobb örömet érezni az Édes Anya, midőn látja kebelén függő, emlőin ártatlanul játszódozó, és édesen mosolygó Kisdedét, a' ki az ő melyéből vesz életet, erőt, és vidámságot magának? egyszersmind azon önnön érdemét is fogja érezni: hogy ő volt a' Kisded' ezen gyenge korbéli nyájás örömeinek szerzője, 's az ő kebelén lelte az élet fentartásának leg első, 's leg természetibb forrását. Hozzá járul az is, hogy a' jóltévő Természet ezeken a' bájoló gyönyörűségeken kívül még azzal is meg szokta jutalmaztatni a' valóságos Édes Anyákat, hogy őket azon Gyermekek-ágyi hidegleléstől, melly a' nem szoptató Anyákat gyakran veszedelmessen meg szokta lepni, meg örzi; és az emlőknek alább elő adandó nyavalyáitól meg kiméli: minthogy a' felesleges tejnek öszvé gyálásától; annak meg poshadásától, és evesedésbe menésétől a' Csecsemőnek szopása által édes érzések között meg mentettnek. As is bizonyos, hogy a' Csecsemőnek az Édes Anya eránt való szeretete, mellyt az édes anyai tejjel magába mintogy be szív, a' szoptatás által napról napra nevededik, és ekképpen a' Vérségnek szent kötele elszakaszthatatlanul megkötetik. Ellenkezőt várhatnak pedig az olyan Asszonyok, kik megvetvén a' Természet törvényeit, Gyermekeik' tápláltatását ocsmány, erkölcstelen, és sokszor veszedelmes nyavalyákkal tellyes Dajkákra bizzák. A' mellyből egyebet elhalgatván az a' szánásra méltó kár következik: hogy a' Kisded, midőn az olyan mostoha Anyát látja, attól mintegy előtte esméretlen személytől elfordulván, az ő hiven szeretett Dajkájához ragaszkodik. Melly kipótolhatatlan, veszteség ez az Anyákra nézve! Továbbá az önnön szoptatásból még az a' hasznos hírül az édes Anyára: hogy ez által a' Gyermekek nevelése az életkornak ezen első szakaszában sokkal könnyebítettik: minthogy nyughatatlan Csecsemőjét a' nálla mindenkor készen lévő teje által meg nyug-

tafíratja, meg szelidítheti, és az éhségét, ki: elégítheti. De, mind ezeket felül haladja azon tapasztalás, hogy azon gyermekek, kiket az Édes Anyák magok szoptatnak, sokkal egészségesebbek, frissebbek, erősebbek; mint a' kik fogadott Dajkáknak emlőin, vagy az oktalan állatok' tejével, és más egyéb eledelökkel tápláltatnak.

A' leg régibb időkben az Asszonyok minden rangbéli különbség nélkül résszerént a' Természet törvényeinek engedelmeskedvén, résszerént azon hasznokat, és károkat, mellyek a' szoptatásnak meg engedéséből, vagy annak meg tagadásából reájok, és gyermekeikre háramlanak, által látván, magok szoptatták gyermekeiket, úgy, hogy még a' főfő rendű Anyák sem vették ki magokat ezen szent kötelesség alól. Így a' Historia bizonyítása szerént Sz. Lajos Francia Királynak Édes Anya tulajdon tejével táplálta Csecsemőjét. Így Hektornak Édes Anya azon jussal fogva, mellyet annak tulajdon tejével való szoptatás adott néki, serkentgette fiát a' rettenetes Achillessel való viadalra ezen szavakkal: „Hektor! — — — fiam! — — — tartsd tiszteletben azt a' mint mondom! és szánakozz én rajtam — — — én adtam emlőt Te néked gyermeki sírásod' meg enyhítésére — — — emlékezz' meg erről Édes Fiam.”

A' mi Eleink nehezen gyaníthatták valaha az erkölcsöknek annyira lehető későbbi meg romlását: hogy az Édes Anya azon bő forrást, melly az ő szülése után a' gyermek táplálására az ő tele tölt emlőből önként folyik, ki hagyja apadni, és hogy az innen következő rettenetes szerencsétlenségek, a' különben szelid, és nyájas Asszonyi Nemet azon veszedelmes útról idővel is vissza ne térítsék, holott még a' leg kegyetlenebb állatok is örömet szoptatják kölykeiket, és azokat szeretettel ápolgatják, mellynek minden napi példáit láthatjuk. Különösen pedig említést érdemel ezen tárgyba: hogy a' Jóreményfoka-

*) Homér. Iliados L. 22.

nál a' Hottentoták közt, s' Sibiériába nincs olyan tehén, és kancza ló, melly tejét lebocsájtaná addig, míg a' borja, vagy csikója alája nem bocsájtatik, és ha ez meg döglene, vagy haszon vételre le vágódna, annak ki tömött bűrét kell eleibe állítani, és csak ennek szagára adjale tejét.

Minekutánna a' fény üzés, a' testi gyönyörűség, és az elő ítéletek az emberek között lassanként elhaltalmaztak: az anyai, s' gyermeki kölcsönös szeretetnek kötele is minden irtódzás nélkül szét szaggattott. Már a' Római Asszonyok valamint minden gyönyörűségekben elsők, és szabadon ki csapangók voltak: úgy az anyai emlékek gyermekeiktől való megtagadását is, minden más Asszonyok felett gyakorlották. Innen Plutarchus mint valamelly ritkaságot a' Rómaikról meg jegyezte: hogy a' Cato felesége maga szoptatta gyermekét. Aulus Gellius emleget egy fő rendű Asszonyságot, a' ki az első szülésének alkalmatosságával gyermekének egyszerre több Dajkákat fogadott; és már Amiclé onnan olly végre hivatott ki, hogy Alcibiadest szoptassa. — Ezen rossz, és veszedelmes szokás Pestis gyanánt lassanként minden Nemzetre annyira elterjedt: hogy nem csak a' fő rangú, hanem alacsonyabb sorsú Asszonyok is, minekutánna a' szülésen által estek, azt hitték, hogy már azzal az anyai kötelességeiknek eleget tettek. Így nem sokára szokásba jött: hogy az Anyák világra jött gyermekeiket az anyai első csók után azonnal harmadik, negyedik szobába elparancsolták, hogy őket édes álmaikból fel ne ríjják; és csak több napok lefolyása után méltoztatták őket látásokra. A' gyermekeiket szép emléikhez tenni, és azokat édes anyai téjjel táplálni, alkalmatlan, alacsony, illetlen, és szépségeikre nézve káros dolognak lenni tartották.

Annak, hogy az Anyák gyermekeiktől emléjüket kezdték meg tagadni, holott mint már említődött, ezen természeti kötelességeket az állatok is örömet tellyesítik, e' következő okait lehet adni:

Eleinte hihetőképén ha az Anya a' szülés alatt meg halálozott, vagy ha az életben meg maradott, de

emlői a' szoptatásra meg kívántató tejre nézve fogyatkozást szenvedtek: szükségesképpen a' Csecsemőnek táplálásáról kellet gondoskodni, és így szokszor meg esett: hogy a' szoptató jelenlévő idegen Asszony meg szánván az e' féle ártatlan Kisdedet, azt magamelyére felvette, és meg szoptatta. — De idővel a' hijjába valóságokon kapkodó rest Anyák, ezen eredetében kénytelenségbéli ártatlan segítséget a' magok képzelt könnyeségekre fordították. A' tehetős Asszonyok is lassanként látván: hogy fogadott személyek által sok anyai kötelességeket a' Csecsemő körül el lehet végezni, kapva kaptak az ilyen alkalmatosságon, és gyermekeik szoptatásának terhét is ezekre bízták; némellyek ábrázatjok', és melyek' kellemeinek elvesztésétől félvén; mások egy vagy más gyengülés, 's magok meg erőltetésbéli betegségtől tartván, és így egyik egy, másik más haszontalan véleményből sótt fájdalom! némellyek gyermekeik eránt való hidegségből ezen tulajdon javokra czélzó kötelességet Kisdedektől megtagadtak. De az erőltetést nem szenvedhető Természet, éppen azon feltő javaik', 's kincseik' meg romlásával, 's elvesztésével, mellyeket leg sajnossabban féltének, szokta az olyanokat meg büntetni. Mert a' szülés után a' Természet rendi szerént, semmit ellent nem álván itt az Anyák törekedése, a' tejnek ki fejtődzése, 's elválasztása a' tej mirigyekben (in glandulis lacteis) folyton folytatódik, melly tej, ha a' szopás által nem fogyasztatik, külömbféle veszedelmes nyávalyák kút fejévé leénd, mellyek nem csak az emlőket érdekelhetik, hanem az egész élőmit (organismum) sokféleképpen meg zavarhatják, 's meg ronthatják.

Mért az anyaméh a' szülés után meg könnyebbedvén lassankint özve kezd húzodni, mellynek következésében a' körülötte özve gyűlt nedvességek az emlőbe tódulván, ottan a' tej alkalmatlan melybéli változások között néha gyengébb, máskor kegyetlenebb hidegleléssel szokott elválasztódni. Ha ezen özve gyűlt tej a' szopás által ki ürül, akkor a' melynek elnyomódása csendesedik, a' hideglelés meg szűnik,

az anya méh a nedveségektől meg szabadúl; és a hó szám késleltetődik. Ez meg esvén, az étel kívánás, az emlök megtelése nevededik, és az ábrázat színe jobbúl; a honnan tapasztalás szerént az Asszonyi halandóság a szoptatás alatt leg csekélyebb.

Ellenben az olyan Anyáknál, kik elegendő tejjel birnak; és nem szoptatnak, elkerülhetetlen a melybéli nedveknek az emlök feszülésével, daganatjával, és fájdalmával járó meg romlása, melly bajok még jelen vannak, vagy éppen semmi tej sem, vagy annak csak savós része folyik ki a csecsből, a sajt része pedig (pars caseosa) bent maradván, ottan könnyen meg sűrűdik, és meg poshad; melly ekképpen meg csipösödvén a mellette lévő részeket izgatja, feszíti, tűzeli, evesedésbe, fekéjesedésbe, és általyános meg romlásba hozza. Vagy pedig a meg nem lohadó daganat meg keményedvén, hideg vagy tüzes fenévé válik; mellynek ha orvoslását kívánja a beteg, azt sokszor halálos következeseket maga után vonó kimetélésekkel szokták véghez vinni a Seb-Orvosok.

De, ha szerencsésen út is ki az emlökbe gyülekező nedveknek meg akadályoztatása, még is gyakran azon nedvek a le lohadt méhre szállanak, s le ülepednek, a hol meg gyülekezvén, hosszas, és alkalmatlan gyermek-ágyi tisztulást (lochia) fehér folyást, vagy tartós vér folyást, sőt ha a méh nagyon érzékeny, ingerlékeny, vagy vérmes állapotba van, annak meg gyulladását okozzák, melly szerencsés, de ritkább esetekben rossz következesek nélkül elmullik ugyan, de gyakrabban méh meg keményedést hágy maga után, és a hó szám meg szűnésével kinyiltt fenébe mégyen által.

Sokszor pedig az emlöktől elvontt téj a vérrel öszve vegyül, s azzal egyesülvén az egész testet elhathatja; melly esetben a testnek semmi része sem marad ment a téj letevődéstől, (metastasi lactea) mint-hogy ez vagy a has hártya alatt; vagy a mejj, s koponya üregében, vagy a szemekben, s a test akár-mellyik részében is meg történhetik. Azért a mint a tapasztalás bizonyítja az Asszonyoknak ezen okból

származó nyavalyaik sokszor veszedelmesek, és e' képen midőn szépségeket örzik, és magok könnyétségét keresik; életüket halálos veszedelembé döntik.

A' szoptatással való felhagyás nem csak az Anyákra, hanem a' gyermekek' életére nézve is veszedelmes szokott lenni. Minden napi tapasztalásból tudjuk, hogy az oktalan állatok is, ha ellés után Annyoktól azonnal elfogódnak, és mesterséges eledellel tápláltatnak, többnyire elszoktak veszni. Hát az emberi magzat, kinek élőmive sokkal finomabb, nem várható több veszedelmeket magára azon szeretet nélkül való szokásból? — Az sem szenved kétséget, hogy az olyan gyermekekből, kiktől az anyai tej megtagadtatik, a' gyermek szurkot, (meconium) és a' nedveknek az haj edényekben (in vasis capillaribus) való gyülekezését; (mellyeknek eloszlatására, és a' testből való kihajtására a' gyermek-ágyas Asszonyoknak természeti savós teje leg jobb eszköz) orvos szerekkel kell elozlatni; és ki hajtani; melly ha szerencsésen nem üt ki, szorulások, meg keményedések, hasbéli dagánatok; innen pedig a' Csecsemők sorva (atrophia infantum) következik.

Másik figyelemre méltó veszedelem, melly a' nem szoptatásból származik az: hogy azokat a' Csecsemőket, a' kik nem anyai, hanem oktalan állatok tejjel, vagy más eledel nemével élnek, mindjárt a' szülés után a' száznak, nyeldeklőnek, sőt a' gyomornak, és beleknek kipattogzásai (aphtae) rongálják. A' honnan kólikás fájdalmak, görcsök, kemény szorulások, vagy fájdalmas has menések következnek; melly veszedelmekből a' Csecsemőknek nagy halandóságát méltán lehet következtetni.

De, a' tejnek leg közelebb állató részei is (partes constitutivae) Kémiai próba tételek szerint annyira különböznek egymástól: hogy a' téjnek minden neme, csak ugyan azon állatok' tulajdon nemére nézve alkalmazható, következésképpen: az állati téj, a' Csecsemőkre nézve esekély, pótoló eledelnek tartatik. Azt is kell továbbá gondolóra venni, melly nagy befolyása szokott lenni az állati téjnek a' Csecsemő testére

nézve; minthogy az állati tej sokféle változások alá van vettelve, mellyek a' fűvek -külömbőségétől, a' testi mozgás nem léttelétől, az istálló tisztátalan levegőjétől, és az idő -kortól, a' Vénusi ösztönöktől, a' tejnek meg rontásától, 's öszve egyelítésétől, végre fris, vagy régi főzésétől, származnak.

De, a' Dajka teje is csak részszerént lehet pótolékja az anyai tejnek: minthogy a' Kisdéd az anyja méhében annak nedveihez szokván, nagyon meg érzi a' más eledelekkel való élést. De még a' felserdült ember' élőmivében is a' mint ezt számtalan példák bizonyítják, kedvetlen változást szokott okozni a' rendessen szokott eledelektől hirtelen másra való szorítás. És bizonyára nagy zűrzavarba jön az egész élőmiv, ha a' Csecsemő az ő szelíd temperamentomú Anyjának tejétől, izgathatóbb temperamentomú Dajkának tejétől, vagy pedig vékony tejtől sűröbbehöz, és visszont; szokni kényszerítetik.

Vallyon a' Szoptatók Virtusai, 's vétkei a' szoptatás következtében a' Csecsemőkre által szállanak-e? ezt Phavorinus Dr. e' képpen bizonyítja: „Mind „eddig nem ok nélkül tartották azt, hogy valamint „az emberi mag jó, vagy rossz minéműségének a' „Csecsemő testi, 's lelki hasonlatosságára nézve nagy „hathatósága van: úgy az anyai tejnek is a' Virtusok- „ra, és vétkekre nézve nagy befolyása lehet.“ Innen bizonyítják a' Philosophusok, hogy: Tiberius' a' borbán, és bujaságban való mértékletlenségét a' maga erkölcstelen Dajkájától szivta bé. Caligulának kegyetlen természetét onnan származtatják: hogy Dajkája minekelőtte őtet meg szoptatná, Csecs bimboit vérrel szokta vala bé kenni. Helmontius azt beszéli egy fősvény, mérges, tolvajkodó, és buja Szoptatóról, hogy három gyermeket, kiket szoptatott, ilyenekké tett. Maga a' Sz. Lajos Édes Anyja, minekutánna nyavalyájából fel épült, hánytatót adott fiacskájának: hogy azon tejet, mellyet egy fő rangú Asszonyságtól szoptott, ne hogy az által annak természetéből magába szivjon valamit, ki háyná.

Ambár az elvetemedett erkölcsöknek, és rossz példáknak, arra nézve többet lehet tulajdonítani, mint

nzon tejnek, melyet a' Kisded beszopott: tagadni mindazonáltal nem lehet, hogy az úgy nevezett erkölcsi hajlandóságok u. m. a' Virtusok, és vétkek a' téjjel némünémüképpen bé szivattattnak. — Az orvosok temérdek példák bizonyítják: hogy azok a' Csecsemők, kiket a' Szoptató, ijedség, harag, vagy akár-melley erősebb indulat után meg szoptat, azonnal clyengűlnék, sött nyavalya törésbe is esnek. — Jól lehet ezek, neni csak a' Dajkának, hanem Anyának teje miatt is meg eshetnek: hihetőbb mindazonáltal, hogy az édes Anya kedves magzatja eránt való szeretete által emlékeztetvén, inkább zabolán tartja az ő indulatit, és jobban magára ügyel, mint egy Dajka, egy csupán ki bérelt személy, a' ki a' természetnek egy általjában semmi kötelével nincsen a' Csecsemőhöz kapcsolva. Továbbá azt is tudjuk tapasztalásból: hogy a' Dajkákról sok valóságos nyavalyák; vagy leg alább az azokra való hajlandóságok által mennek a' Csecsemőkre. Végezetre, gyakran a' Dajkáknak gondatlanságok miatt, a' tisztasággal való fel hagyás, az altató szerekkel való tartás, egy ágyban való hálás, 's más hasonló rossz szokások által, a' Csecsemő festi, 's lelki egészsége, testének tökéletes ki fejtődése, sőt néha élete is koczára tétetik. A' honnan az a' következés: hogy az olyan helyeken, a' hol az Anyák Dajkákra bízzak a' szoptatást, sokkal nagyobb a' Csecsemők halandósága, mint a' hol az Anyák a' természeti ezen édes törvényének eleget tenni el nem mulatják. A' Biostatikus számlalása szerént az a' különbség van ezek között a' mi az 5. és 3. között. Nem különben neveli a' Csecsemők halandóságát az is, ha egy Dajka több Kisdedet egyszerre szoptat; ha rendszer időnél tovább viszi a' szoptatást; vagy ha azzal idő előtt felhagy.

Szerencsés tehát az olyan Anya, a' ki a' maga édes anyai mejjén szoptatja gyermekét. Százszor szerencsés az a' Csecsemő, a' kitől az édes anyai téj meg nem tagadtatik. Mind azonáltal nem lehet azt minden Anyától meg kívánni: hogy maga szoptasson, mivel ezen esetben a' tápláló nedvnek olly bő mér-

tékével kell nékie birni, a' mennyi gyermeke' táplálására meg kívántatik, még pedig úgy; hogy tulajdon testét a' tápláló nedveség szükséges mértékétől meg ne fossza: különben erejében való meg fogyatkozást fog tapasztalni, és gyógyíthatatlan Sorvadásba esik.

Azon okok, és esetek tehát, a' mellyekre nézve, és a' mellyekben az Anyáknak a' szoptatás tiltatik, e' következők:

1-ör A' nyavalyákra való hajlandóság, akár örökség szerént valók legyenek azok, akár csak magok a' Szülék estek légyen azokba, millyenek: a' Mirigykór, (Scrophulae) Sömör, Köszvény, Vér hányás, Tüdő veszély, Méh görcsös szenv (Passio hysterica) Nyavalya törés 's. a'. t. mellyek könnyen által szállnak a' gyermekekre, vagy leg alább sokféle bajokat okozhatnak azoknak.

2-or A' különbféle hidegteleléssel, vagy a' nélkül járó, Sorvasztó, Idegbéli nyavalyák, főképen pedig a' gyermek-ágyi, és a' hagymazféle (typhodes) hidegtelelés.

3-or A' tejnek kevés mennyisége, a' mennyibe ez, a' nyavalyáknak, nem különben az éhségnek, és a' szívet rendkívül elfogó gondoknak következései lehetnek, mellyek mig jelen vannak, vagy éppen semmi, vagy pedig olly kevés mennyiségű tej választódik az emlőkben, hogy az a' Csecsemő táplálására nem elégséges. Melly állapotba, ha a' tejnek elválasztása bizonyos szerek által sürgettetik, többnyire az egészségnek meg romlása szokta azt követni, ha csak a' tejnek elválasztása az akadályok jó módjával elhárítodván elő nem segítetik.

4-er A' tejnek rossz minéműsége, ha t. i. annak valamellyik állató része vagy hibazik, vagy felesleges.

5-ör Az emlőknek helybéli nyavalyái, u. m. gyulladások, fekélyek, meg keményedések, fenék; azoknak nagyon érzékeny, kicsiny, vagy igen vastag bimbói; ezeknek nyilásai, és repedezései. A' melly bajok gyakran onnan származnak, hogy a' fiatal, és

tapasztalatlan Asszonyok első terhességek, és gyermek szülések ideje alatt az emlők tisztaságával éppen nem gondolnak. A' honnan származik, hogy az emlöket, és azoknak bibbóit különbözőféle helybéli nyavalyák lepik meg, melyek miatt mind akkor, mind jövőre nézve is a' szoptatásra alkalmatlannokká tétetnek. Az emlök nagysága pedig úgy látszik semmi tekintetbe nem vehető, minthogy a' tejnek mennyisége a' személyes alkotástól függ, e' pedig olyan sokféle: hogy sokszor külső tekintetre nézve, kis emlök elég bő, tejet adnak, a' közepszerűekben pedig, vagy nagyobbakban is, kevés, vagy éppen semmi tej sem választódik - el. A' csecsbibbóknak nem léte pedig, mindenféle emlöket a' Csecsemőre nézve haszon vehetetlenekké téshen.

6-or Az olyan Anyáknak, a' kik magokat az italuak, nehéz indulatoknak, mely bánatoknak adják; nem különben a' kiknek test alkotások gyenge, vagy kettős gyermekek van, ellenzeni kell a' szoptatást.

Vallyon a' szoptatás akadályoztatja-e a' Termékenységét? Tagadni ugyan nem lehet, hogy a' szoptató Asszonyok ritkábban terheseznek meg, mint a' nem szoptatók: de, hogy általában mindnyájan egész életük ideje alatt kevesebb magzatokat szülnének, nem igaz. Ezen állításomnak igazságát akárki könnyen által láthatja, ha egybe veti esztendőnként a' Falusi, és nagy Városi Csecsemőknek számát, kik között az olyan Anyák, a' kik magok szoptatják gyermekeiket, több Hazafiakat neveznek az Ország-nak mint azok, kik Dajkákra bizzák, vagy más eledel nemével táplálják őket. De, ha az Ellenkezők meg mutatnák is azt, hogy egy egész Országban 30. esztendő alatt (mellyben egy Asszony kezdi, és végzi a' szülést) több magzatokat szülnének a' nem szoptatók; még is ezzel semmit sem bizonyítanak: mert az olyan Népesedésnek nevedése sem a' Familiának, sem a' Hazának nem használ. Nem a' Familiának: mivel az ilyen Anyák rövid idő alatt következő gyakori meg terhességek, és szülések által, annyira

elgyengítik magokat, hogy azután a' foganásra alkalmatlanok lesznek; és ha csak ugyan szülnének is magzatokat, azok az egészséges, és tartós életre számot nem tarthatnak. — Nem a' Köz Társaságnak: mert minden bizonnyal több haszna van egy Ország-nak két ezer egészséges, és jól termett gyermekekből, mint két annyi számú olyan magzatokból, kiknek már 10-dik esztendőbe két harmad része elhull; a' megmaradó része pedig beteges lévén életének egész folyása alatt sok egészségeseket kíván a' maga szolgálatjára, és ápolgatására, 's így azokat a' köz társaságba való szükséges foglalatosságoktól elvonja.

Meg fontolván már ezen számos, 's fontos veszedelmeket, mellyek a' szoptatás nem tellyesítéséből az Anyákra, Gyermekekre, Familiára, 's Hazára háramlanak; minden Anyának, a' ki ép, és a' fellebb említett nyavalyaktól ment, újra meg újra a' szoptatást szívére kötöm. Melly, hogy kívánt, rendel történjen, és haszonnal folytatódhasson, e következő rend szabásokat elő adni jónak véltem:

A' szerencsés szülés után mintegy 12. óra mulva, tegye az Anya a' Kisdedét ha ez az első álmából felébredett maga melléhez: hogy ezen első tejet, mellyet a' jól tévő Természet a' gyermek szurok kitisztítására rendelt, szopja ki; és e' képpen az emésztésnek életművei (organa digestionis) fel ébresztődjenek, 's nagyobb munkasságba hozódjanak. Azért egy Anya se engedje, hogy az ő Csecsemője azon természeti orvosságtól valamelly szopó eszköz, vagy vén Asszonyok szopása által, vagy akár miféle más módon megfosztassék. Mert az ilyen tejnek a' Kisded emésztő életműveire sokkal nagyobb hathatósága van, mint akármelly mesterségesen elkészített has hajtó Syrup-nak; a' mellynek vissza élésétől nem ritkán gyomor görcsök, kólikás fájdalmak, veszedelmes hányások, erőtlentő hasmenések, gyomor, és bél belí gyulladások, 's ezekhez hasonló bajok származnak a' Csecsemőre. — A' szülés után való első napon a' Kisded minekutánna a' gyermek szuroktól már kitisztultt, csak ritkán tétessék a' mejjekhez: mert néki ezen idő

alatt inkább nyugalomra, és csendes álomra, mint sem cseledelekre vagyon szüksége. Töltse el a' napnak három negyed részét nyugalomban, és álomban; szoptatassék meg 24. óra alatt az Anyának elszendőndő tej- hideglelése előtt 4—6. izben. Minekutána pedig az Anya a' tej- hideglelésen már túl esett, és a' Csecsemő a' gyermek szuroktól ki tisztult, minden 3-ik 4-ik órában meg lehet ötöt szoptatni; Éjtzakának idején pedig kétszer, leg fellebb háromszor a' Csecseset kintatassék meg.

Az Anyáknak azon köz vélekedések: hogy a' Csecsemő valahányszor sír, mindég ehethék, nem igaz. Mert a' Kisded sokszor vizelettel, és egyéb tisztátalansággal meg mocskoltt ruhában feküdni kénytelenítettvén, sírásra fakad. Némellykor a' rossz fekvés, vagy a' belső részekben össze gyülekezett szelek, vagy a' pólya ruhákkal való meg szorítások által okozott nyughatatlanságokat, és fájdalmakat szakadatlan rivás által jelentik ki. Illyen esetekben tehát ha a' Csecsemő a' tisztátalanságokból ki segítettik, illő fekvésbe helyeztetődik, az alkalmatlan szelektől (hasának meleg posztóval való gyenge dörgölése, vagy lágyító kristély használása által) megmentetik; ruháinak, a' pólyainak meg oldása által az össze szorongattatástól megszabadítatik; minden étel, vagy ital adás nélkül is azonnal elcsendesedik.

Ha tehát a' Kisdednek csak minden 3-ik 4-ik órában engedtetik meg a' Csecs, úgy a' természet elegendő időt nyer arra: hogy a' szükséges tejet az anya emlőkben meg kívántató mennyiségben elválassa; a' Csecsemő pedig a' szopott tejet meg eméssze. Ellenkező esetben pedig, ha a' gyermek mindég az emlőkön függ, vagy akaratján kívül is szopni kénytelenítettik: abból mind az Anyára, mind a' Kisdedre nézve veszedelmes következtések származhatnak. Amanak a' jó téjnek szükséges mennyiségben, és minőségben való megnyerésére; émennek a' sok téjnek azon rövid idő alatt való meg emésztésére nézve. A' honnan az Anya mely szorulást, bádjatságot, az ételtől való undorodást, emésztésbéli erőtlenséget, és a'

szülés után való első napokban megnevekedett szülési fájdalmakat, 's hasonló bajokat fog szenvedni. A Csecsemőt pedig a' nehéz emésztésből származó különbözőféle nyavalyák, millyenek: a' gyomor görcs, hasmenés, hányás, kólika, 's. a'. t. kegyetlenül meg kínozzák.

Annak okáért a' tapasztalt Orvosok leg helyesebbnek tartják, 's leg inkább javasolják: hogy az Anyák föléstököm után vidám, 's csendes szívvel; délbe pedig csak az ételek meg emésztése után szoptassák meg gyermekeiket. Ha a' szoptatás között mind a' két emlőben elegendő, 's egy forma mennyiségű tej található: az Anya majd egyik, majd a' másik csecseével kínálja meg a' Kisdedet. Külömben ha a' csecsemő szüntelen csak egy oldalról szoptattatik: a' test hibás nyövésére, 's formájára nézve a' veszedelmes következtésektől méltán lehet tartani. Leg inkább pedig őrizkedjen az Anya, hogy az erőszakos indulatok u. m. a' harag, ijedség, bosszúság, szomorúság, tüdődés, hirtelen, 's mértékletlen öröm, valamint a' testnek erőszakos mozdulása, és meg hűtése után, a' gyermekét azonnal meg ne szoptassa: mert az e' féle indulatok, és gondatlanságok miatt gyakran, a' mint ezt számtalan orvosi tapasztalások bizonyítják, nyughatatlanság, almatlanság, hányás, hasmenés csúzos (rheumatikai), és köszvényes fájdalmak, veszedelmes orr vér folyások, vér köpések, rángatózások, görcsök, és más hasonló nyavalyák szokták a' Csecsemőt rongálni. Az ilyen esetben tehát azon veszedelmes bajok elkerülésére nézve, vagy maga az Anya nyomogassa ki az újjaival, vagy a' szopó műszer segítségével az emlőkben lévő tejet; vagy pedig az ilyen meg romlott tejet vén Asszonnyal, vagy állat kölyökkel szopassa ki, és csak akkor ha szívének indulati le csendesedtek, 's az újj tej emlőibe meg gyülekezett, a' mi többnyire 3—4. óra alatt meg esik, bátorkodják a' gyermekét megszoztatni.

A' mi a' Kisdednek az anya ölében voló helyheztesését illeti: ez a' szoptatás ideje alatt csak nem vizorányos legyen. A' sok tejnek pedig a' gyermek szá-

jába hirtelen való rohanását akadályoztassa az Anya, emlőinek a' bimbó töve körül mérsékelt tartóztatása, és gyenge szorítása által. Gondoskodjék egyszersmind arról is: hogy a' Kisded a' szopás alatt szabadon vehessen lélekzetet. Soha se várja az Anya, hogy a' gyermek a' csecset magától elhagyja, és azt mintegy elvesse, vagy meg útálja; hanem midőn gondolja, hogy még egy keveset szopni kívánna, akkor ötöt vegye le mejjéről. Így a' Kisded nem könnyen terheli meg a' gyomrát, a' le nyelt téjtől hányás nem következik, és az Anya az alkalmatlan mejj szorulásának érzésétől, melly sokszor a' Gég sip (arteria aspera) száradásával, és erőltetett köhögéssel együtt jár, meg menekszik. Tartsa azt minden Anya rendszabásul: hogy Csecsemőjét álmából a' szopásra soha fel ne verje, sem az emlőin elne hagyja aludni; mert mind a' kettőnek a' Kisded emésztésének életműveire nagy befolyása vagyon.

A' szoptatásra tehát legalkalmatossabb idő az, és egyszersmind a' Kisdednek leg nagyobb hasznára válik: ha a' Csecsemő álmából ébred fel, ágyából fel vétetik, vánkosra fétetődik, bé pólyázott ruháiból ki szabadittatik, és a' tisztátalanságtól ki tisztítatik. Minden szoptatás után az Anya gyermekének száját újjára tekert gyenge ruhával ki tisztítani, és kimosni ne restelje: hogy a' torok üregében, és a' nyelvén meg maradott tej, melly könnyen meg savanyodik, és meg poshad, szájbéli kipattogzásokat ne okozzon.

Sok Anyák, és Dajkák már a' szoptatás ideje alatt gyermekeiket az evésre, és ivásra azon okból szoktatják: hogy ha őket hirtelen a' csecstől elkel-lene választani, éhen, 's szomjan el ne vesszenek. De ez ok nélkül való gondoskodás: mert tapasztalásból tudjuk: hogy a' hirtelen elválasztott gyermekek az anyai emlőknek elvesztése után, minden előleges gyakorlás nélkül is, cledellel, és itallal élni könnyen meg tanultak.

Az Elválasztás' ideje a' régi időkben különböző Nemzeteknél különbözőféle időre volt határozva. Így a' 'Sidó asszonyok két esztendőnél tovább szoptattak

gyermekciket. A' Római asszonyok három esztendő előtt nem szoktak azokat a' csecstől elválasztani. A' Barbarus Népeknél Kanadába az Asszonyok öt, hat esztendőig is tulajdon tejeikkel táplálják gyermekciket; melly ártalmas szokást Sibiariába is a' Tudós Pallas tapasztalta. Mahomed maga Hiveinek a' szoptatást két esztendőnél tovább meg nem engedte. — Az Elválasztás napján pedig a' régiak bizonyos pompát tartottak. Így Abrahám az Elválasztás napján feles vendégséget adott, a' felesége pedig Sára, ne hogy a' gyermek fel cserélés nékie valamiképpen tulajdonitassék, minden jelen lévő gyermeket csecével meg kínált. A' Lacedaemoni Dajkák, a' Corynthusi Diana templomába vitték a' Csecsemőket, a' hol a' Spártai szokás szerént a' vendégség alatt szopós maelazokat áldoztak ezen Isten Asszonymak.

Az újabb időkben különböző Törvény-szerzők az Elválasztás napját a' gyermek teste alkotásához képest majd hosszabb, majd rövidebb időre határozták. Mindazonáltal abba még is meg egyeznek: hogy hat holnap előtt nem kell a' gyermeket elválasztani, de kilencz holnapoknál tovább sem légyen szabad azt szoptatni. És így a' 8-ik 9-ik holnapban, midőn t. i. a' Kisded metzsző fogai hasadnak; leg bátorságosabb lesz az Elválasztás, úgy: hogy mennél ritkábban szoptattatik meg a' gyermek, annál több illendő eledel rendeltessék néki. Így bánván a' gyermekkel, az emlöknek elvesztését könnyen elfelejti, és az Anya a' téjnek az emlökben való öszve gyűlésétől, vagy annak akármelly részén lehető leteződésétől ment leendő,

A' mi időkben is a' gyermek elválasztásban sokféle hibák esnek: minthogy némelly Asszonyok bizonyos kinézésből, mások babonáságból, vagy gyermekcik eránt szerfelett való szeretetből a' szoptatást esztendőn túl is elhalasztják. De ezen rossz szokást semmiféleképpen, ha csak a' Kisded erőtlen állapota, vagy a' test kifejtődzésének hátráltatása szembe tűnőképpen meg nem kívánja, nem kellene meg engedni. Mivel sok Asszonyok azon idő alatt meg ter-

hesednek, vagy szem látomást elsoványódnak, és úgy az életüket veszedelembé ejtik. Sőt ha valamely Asszony a szoptatás alatt magát terhesnek érezné, vagy valamely beteges jeleket a testén észre venne, akkor az itt meghatározott idő előtt is, el kell a Kisdedet választani. Mert az első esetben az anya méhében kicsirázó újj magzattól a szükséges tápláltság elfogódik, és úgy a kifejtődzése meg akadályoztatik: a másodikban pedig mind az Anyára, mind a Csecsemőjére nézve rossz következtől tarthatni. Mivel a beteges szoptató Asszonytól a szopós gyermek is, csak alávaló, helytelen, és nem elég tápláló eledelt várhat. A honnan előbbeni tömött teste, napról napra lágyabbá, lankadtabbá válik; az ábrázatjának friss színe, s clevensége meg változik, és az egész creje meg csökken. Maga az Anya is elgyengül, s halalos veszedelemre teszi-ki életét; melyet meg tartani, s hosszú időre nyújtani, a maga gyermeke szeretetiért, és a Hazája javáért a Természet törvénye szerint, minden Anya tartozik.

Hogy a szoptató Anya ezen leg szentebb kötelességének eleget tehessen, és azon gyönyörűséget, melyet a szoptatás édes kötelessége nékie ígér, tellyes mértékben érezhesse: szükséges, hogy tulajdon egészségét őrizze, és oltalmazza. Holmi hiúságból; vagy gondatlanságból származó hibákat, mellyek az ő, vagy gyermeke életére nézve szomorú következtől szülnének, minden módon eltávoztasson. Mellyre nézve ágyát a szülés után, mint szokás, azonnal elnehagyja; az erősebb lelki indulatoktól minden kép magát ójja. A szülés után való első napokban semmi látogatást elnefogadjon, és azt semmiképpen meg ne engedje, hogy Barátnéi, és Rokoni a nedves, vagy hideg levegőről hozzá bémenvén, csókjaikkal, s öleléseikkel alkalmatlanságára legyenek. Kerülje a hosszas beszélgetést, de azokkal, a kiket kedvel, szeret, rövid, nyájás, és szívnek semmi zavarodást nem okozó beszédeket tarthat. Az olyan házi környütlésaira, mellyek az ő szívét, s lelkét meg zavarhatnák, kevés gondja légyen. Az elszenvedett tej-hideg-

lelés előtt szoros Diétát tartson, elégedjen meg egy kevés jó levessel, és hasznos teaival; gyenge hús, és más könnyebb emésztő eledelkkel csak akkor kezdjen élni, ha a tej-hideglelésen már által esett, ezekből is napjában inkább több ízben, mint egyszerre nagy mennyiségben egyen. Az olyan ételeket pedig, mellyeket a gyomor ereje vagy éppen nem, vagy nehezen bírna meg emészteni, és a mellyeknek emésztése az Anyára, és a Csecsemőre nézve káros következtéseket okozhatna, egy általjában félre kell tenni. — Itálnak leg hasznossabb a tiszta víz: ha azomban olyan jó víz nem található, akkor a vékony, gyenge, fris, 's jól ki forrott sert is meglehet inni. Sőt azon esetben, a hol semmi rossz következtésektől nem lehet félni, vagy az Asszony az italokhoz hozzá volna szokva, a vizes bort is meg lehet italul engedni. De a bővebb mértékben erős italokkal való élés, millyen a pálinka, külömbféle Rósolisok, a Puncs, az erős kávé; általjában ártalmas, és csak az Orvos jóva hagyásával engedtetthetik meg.

Különösen őrizkedjen minden gyermek-ágyas Asszony, hogy mikor fel melegszik, és meg izzad a teste, magát megne hűtse. E végre senkit, a ki a hideg levegőről mégyen be a szobába hideg ruhával, 's kezekkel ágyához közel ne bocsásson. Intse meg a Bábát, hogy a test meg mosására illendő melegű vizet használjon, és a mosást szaporán végezze. Ingét, és más fehér ruháját más tiszta, 's száraz ruhával csak akkor váltsa fel, mikor már a tej-hideglelésen által esett. Lepedőjét pedig csak akkor lehet más tisztával fel cserélni, midőn már éppen semmi, vagy csak igen csekély gyermek ágyi tisztulás jelentené magát, ha csak a nagy vér folyás által az egész teste, és lepedője nem lenne nagyon bé mocskolva.

Az ágyából 12 — 14 nap előtt, ha csak a Csecsemőjének ártani, 's maga életét veszedelembé ejteni nem kívánja, soha fel ne keljen. Tartóztassa meg magát azon idő alatt az olyan könyveknek olvasá-

gától, mellyek szívét, 's indulatit fel magasztalnák, Legyen csendes; és vidám elmével mindenkor, 's az unalmas órákat hasznos foglalatossággal töltsé-el. Az alvásban, ébren lételben, test mozgásban, az ételben, és italban szoros mértékletességet tartson, ne hogy a' miatt magára, vagy Csecsemőjére szomorú következeseket vonjon. Mert voltak sok Anyák, kik tulajdon erejekben bizakodván, 's minden jó intéseket meg vetvén, már 3-ik 4-ik napra ágyokból felkeltek, de vakmerőségekért azután tetemessen megbüntetődtek. Mivel az ilyen ölkövetett hibákat gyakran a' hasznak le-csüggése, a' méhnek le-csése, veszedelmes vér folyások, a' gyermek ágyi tisztulás' ki-maradása, a' tejnek le-tévődése, és sokszor az ezekből származó szomorú halál is, melly Édes Anyát gyenge Csecsemőjétől, 's szerelmes férjének hiv karjai között élete leg szebb virágjában ki ragadta, követték.

Meddig mulathasson az anyán kívül veszedelem nélkül az olyan Asszony, ki a' szülés után leg először kél fel? azt annak akkori egészségbeli állapotja, mellyre a' következő napokban is kell figyelmezní, határozza meg. Mihelyest tehát az ilyen Asszony fenn maradása miatt valami kedvetlen érzést tapasztalna: azonnal vissza térjen ágyába mind addig, még osztán egy huzomban fél nap, azután egész nap a' testi mozgást unalom, 's kedvetlen érzés nélkül ki bírhatja. A' test mozgásra nézve még azt is tartsa szeméi előtt, hogy az első napokban egyedül a' maga szobájába próbáljon csendesen, 's rövid ideig, későbbben pedig erősebben, és több ideig járkálni. De soha nagy le hajlásokat, sebes, és hirtelen való fel egyenesedéseket ne tegyen, nagy terheket ne emeljen, és ne hordozzon, hogy vérét, testi, vagy lelki mozgások által nagy indulatba ne hozza.

A' szobából való leg első kimenetelét a' szülés után csak a' 3-ik 4-ik hétben, csendes, és kiderült időben az Orvos engedelmével tegye meg. Ruházatját az esztendő részéhez, 's a' levegő környülállásaihoz alkalmaztassa; mejjét, 's teste egyéb részeit, mel-

lyek a' terhesség, 's szülés ideje alatt elgyengültek a' hirtelen való fázástól oltalmazza. Késsőbbben, minck-
 Kutánna több ideig a' szabad levegön minden kár nél-
 kül mulatozott, Csecsemőjét is az Orvos engedelmé-
 ből magával ki viheti, hogy a' Kisded napról napra
 a' levegő viszontagságaihoz hozzá szokjon. Térjen
 lassanként vissza szokott élete módjára, 's rendjére,
 éljen olyan itallal, és ételekkel, mellyeket leg job-
 ban kedvel. Mert csak az olyan elegelektől lehet jó
 tápláló, 's elegendő mennyiségű tejet várni, mellye-
 ket a' Szoptató különösen szeret, 's a' mellyekhez
 hozzá is nagyon szokva. Sok orvosi tapasztalások bi-
 zonyítják, hogy midőn a' Szoptatók szoptatás ideje
 alatt a' leg válogatottabb, de szokatlan elegelekkel
 éltek, azoknak Csecsemői éjjel nappal sírtak, has
 menéseket, kólikás fájdalmakat, hányást, álmatlan-
 ságot szenvedtek, és elsoványodtak. Ellenben az ol-
 lyan Csecsemők, mellyeknek Anyok a' meg szokott
 italtól, és elegelektől el nem távoztak, a' most ne-
 vezett bajoktól mentek, 's épék maradtak.

Sok tapasztalt Orvosok *) a' szoptató Asszony-
 nak a' házassági kötelességet közönségesen tiltják,
 mondván: hogy ez által a' havi tisztulás, és a' ter-
 hesség elő segítetik, és a' tej némünémüképpen meg
 romlik, mellyből ha a' gyermek szopik, azt különbb-
 féle bajok körül veszik. — En a' híres Rinna, és
 más leg újabb nagy tapasztalású Orvosokkal **) egy
 értelemben lévén, a' szoptató Asszonyokat ezen fészt
 gyönyörűségtől általjában meg fosztani tanácsosnak
 nem tartom, mert az bizonyos: hogy a' feletébb ér-
 zékeny, és kíváncsi Asszonyi Nemet a' pusztá kíván-
 ságok, és az óhajtott dolgoknak elnem nyérése, sok-
 kal nagyobb nyughatatlanságba ejtik. Mindazonáltal,
 minden Anyának azt javaslom: hogy magát a' közös-
 ködestől egész szoptatás ideje alatt, a' mennyire
 csak lehet ójja. Mert valamint a' szívnek minden erős-
 sebb indulatai a' vért hevesebb mozgásba hozzák:

*) Gallenus, Zachias Pál, Rose, Ballexserd, Alberti. 's. a. t.

**) Vogel, Van Swieten, Brouzet, J. P. Frank, 's. a. t.

úgy főképpen ezzel a gyönyörűséggel való élés az Asszonyt mintegy magán kívül, és elragadtatott állapotba helyeztetni. Maga nagy tapasztalású Rinna is el esmeri, hogy a közsülés gyönyörűsége sokszor az Asszonyoknak émelgést, hányást, fő fájást, szédülést, görcsöket, és más e féle bajokat szerez. 'S vallyon nem természeti következés-e az, hogy e' miatt a Csecsemőt is hasonló bajok érdekeljék? — Azért nem képzelhetek olyan elfajult; és kegyetlen Anyát, a ki ezen veszedelmes következéseket megfontolván, szeretett gyermekét, mellyet maga örömeire, és valaha a Haza'jávára alkalmasnak, erősnek, 's épnek kíván felnevelni, ezen egy pilantatig tartó gyönyörűségért fel áldozni kívánna.

Még történik némellykor az is, hogy a szoptatás ideje alatt az Asszonyoknál a havi tisztulás meg jelenik; melly esetbe a régi Orvosok a szoptatást azonnal elparancsoltak, és reáitű elő hozott példakkal az Asszonyokat attól el ijesztteni iparkodtak. De, Van Swieten, Brouzet, és más praktikus Orvosok ezen vélekedésnek ellene mondtak, és bő tapasztalások által ellenkezőt mutattak. Igaz ugyan, hogy a nem vérmes Szoptatóknál a gyakori havi tisztulásnak meg jelenése a Csecsemőktől a szükséges tápláltatást elvonhatja; vagy ha az, nem történne is, még is az Anya az a féle két rendbéli nedveknek meg csökkenése miatt, hamar történhető el-sorvadástól félhet. Nem külömben az olyan Szoptatóknál, a kiknél a havi tisztulás nehezen jelenik meg, vagy pedig hidegleléssel, émelgéssel, fő fájással, forrósággal, és nagy ágyék fájdalmakkal jár; a tejnek minéműsége is változást szenvedhet, és a Csecsemőre nézve káros lehet. Illyeneknek tehát a Szoptatást általjában javasolni nem lehet. Mindazáltal azon eset olly ritka tünemény, hogy ötven szoptatók között is alig lehet egynél azt tapasztalni, és ez is többnyire csak a vérmes, bő nedvességű, és izmos Asszonyoknál szokott történni, kikiről nem is képzelhetni, hogy a miatt vagy elgyengülhetnének, vagy tejeknek minéműsége változást szenvedne. — Azért,

nem szükséges a' Kisdedet a' miatt 3 — 4 napig a' Csecstől meg fosztani, mert az különben is az emésztés csekély gátolásán, belekben szorult szeleken, olykor olykor kis ártatlan has menésen; egy két éjjeli nyughatatlanságon kívül (mellyek a' havi tisztulást vagy meg ellőzni, vagy követni szoktak) semmi egyéb bal következéseket nem szokott a' Csecsemő egészségére nézve okozni. És I. P. Frank többször tapasztalta, hogy az Asszonyok az ilyen állapotba nyugott szívvel Csecsemőjüket minden rossz következés nélkül szoptatták légyen.

Vallyon tiltja-e a' szoptatás alatt eshető meg terhesezés a' szoptatást vagy sem? azon mostani Orvosok még meg nem egyeznek. A' régi Orvosok ugyan az ilyen meg terhesezés esetében mind a' méhbe fogadott magzatra, mind a' Csecsemőre nézve is veszedelmes következésektől nagyon tartottak. De az újabb Orvosok egy szájjal, lélekkel azt állítják: hogy a' terhesség első hónapjaiban a' szoptató Asszonynak teje olyan jó, s tápláló, mint a' terhesség előtt volt: Melly állítást a' nagy tapasztalású Van Swieten ezen szavakkal erősít: „A' magzat az anya méhében talál magának annyi tápláltatást, a' mennyi az ő test kifejődzésére, és az élet fen tartására nézve meg kívántatik, ha szinte a' tej minden nap nagy mennyiségben az emlők felé vitetik is: és ha az Anya „kettős, sőt hármas gyermeket eltáplálhat méhében, „annál könnyebben megeshet az, hogy az egyik még „méhében lévő mellett, a' másik már emlőin csüggő „magzatját tejével ki elégithesse.“ Haller Dr, a' szoptató Asszonyoknál gyakran a' téjnek olly nagy bőségét tapasztalta, hogy az sokszor a' Csecsemőnek szükségén kívül, három, s több fontra ment. A' híres J. P. Frank sok ollyan Asszonyokat látott, kik a' szoptatás' ideje alatt gyakorta kéntelenítették a' felesleges téjtől elázott kendőiket meg változtatni. Azomban minthogy Van Swieten azt is meg mutatta, hogy a' havi tisztulásnak a' terhesezés bé állásával következő természeti elmaradása, nem csak a' méhmagzat táplálására, hanem különösen a' méh edények'

ki feszítésére, és azon melegnek nevelésére, melly ott az emberi tojás ki költésére nézve meg kívántatik, általában szükséges: innen kiki láthatja, hogy a' gyenge, és nem vérmes Anyák, a' természet ezen kettős erőködésének eleget tenni nem képesek. A' honnan következik, hogy az izmos, és bő nedvességű Anya, mind addig, még az ő méh-magzatja tökéletesebben ki nem fejlődzik, 's több taplálást nem kíván, azaz a' terhesség első hónapjaiban szoptathatja ugyan gyermekét, de mihelyest a' méh-magzat tökéletesebb kifejtődzése miatt, a' nevezett idő alatt az Anyát, vagy Csecsemőjét valami veszedelem fenyegetné, a' szoptatástól azonnal törvényessen el kell az Anyát tiltani, hogy az olyan Anya, a' ki az újj terhessége felül meg győződött, gyermekét tovább szoptatni ne mérésszelje.

Azon is még mai napig vetélkednek az Orvosok: vallyon az Anya, a' ki a' szoptatás ideje alatt meg betegedett; szoptathatja-e gyermekét? És valóban első tekintettel ezt állítani vakmerőségnek látnak, résszerént azért: mivel ilyen esetben az Anya vagy tulajdon betegségét, vagy más ahhoz hasonlót Csecsemőjével könnyen közölhetne; résszerént azért: hogy az olyan már betegség által is elgyengített Anya, még nagyobb erőtlenségbe esne, és a' képpen veszedelembe ejtené életét. De tapasztalásból tudjuk, hogy sok veszedelmes betegségben szenvedő Anyák magzatjaikat minden veszedelem nélkül szoptatták. Haller Dr. olyan Anyát említ, a' ki veszedelmes Kása-hideglelése alatt (sub feбри milliari) minden ártalom nélkül szoptatta gyermekét. Ugyan ez bizonyítja, hogy egy kis gyermek, a' kit a' Vénusi nyavalyába lévő Dajka szoptatott, ezen fertelmcségtől épségben maradott. Dr. Tóde látott olyan rothasztó nyavalyában sinlődő Anyát, a' ki utolsó leheletig minden rossz következés nélkül szoptatta Kisdedét. J. P. Frank több egészséges gyermeket látott, kik terhes betegségben szenvedő Anyáknak fel hevült tejeiket minden szembe tűnő kár nélkül szopták. De látott olyanokat is, kik beteges Anyának emlőiből a' betegséget is magokba

szívták, jóllehet azon nyílt szívű, és nagy érdemű férjfi maga is meg vallja, hogy azt, ha vallyon a' betegségnek kútfejét a' tejnek, vagy más környüklálásoknak lehessen tulajdonítani, ki nem tapogathatta. A' honnan azt a' következést lehet származtatni: hogy nem tanácsos a' nagy betegségben sinlődő Anyáknak Kisdedeiket szoptatni, de nem is hasznos akár-milyen csekély betegség miatt a' gyermekektől az olyan anyai tejet elvonni. Az olyan esetben tehát leg bátorságosabb a' hoz értő Orvos' tanácsához folyamodni, a' ki az efféle kétséges nyavalyának természetét ki tapogatóván, a' szoptatást vagy tovább is meg engedi, vagy az Anyát ezen terhes, és bizonytalan ki menetelű kötelesegtől fel oldozza.

Hogy ha az Édes Anyának a' fent említett akadályok miatt a' Csecsemőjét tellyeséggel szoptatni nem lehetne: akkor ezen anyai köteleységnek, egy jó, és alkalmas Dajka leg jobban meg felelhet. — Melly tulajdonságokkal kell pedig egy Dajkának bírni, hogy a' szoptatásra alkalmas legyen: azt Tudós Mokossinyi Dr. Ur 1822-be ki adott Értekezésében bőven elő adta. Kivánni azonban lehetne, hogy a' ki utánnam a' Doktori koszorút elnyerni szándékozik, az említett Munkátskát honni nyelven ki adná, hogy így a' Szoptatásról, és Dajkáról szőlő Értekezésünk, magyar Asszonyainknak köz hasznokra lehessen.
